

Filmový festival v hlavní roli

Případová studie rumunská nová vlna a festival v Cannes

Cílem předkládaného doktorského projektu je prozkoumat — na konkrétní případové studii vztahu mezi rumunskou novou vlnou (dále RNV) a festivalem v Cannes — aktivity velkých filmových festivalů v rámci filmové výroby a tvorby. Zjistit, jak tyto festivaly ovlivňují filmovou produkci, tedy oblast, která jim z pohledu logiky vlastně předchází. Základní otázku projektu tak můžeme vymezit následně: Jak filmové festivaly ovlivňují filmovou produkci a jak se snaží působit v oblasti filmové tvorby? Tato hlavní otázka zastřešuje sérii podotázek: Jak velký vliv mají festivaly na filmovou tvorbu? Jaké v této oblasti vyvíjejí aktivity? S jakými dalšími aktéry přicházejí do styku a jaké jsou jejich vzájemné vazby? V naší případové studii se přitom budeme ptát: Jaký byl vývoj vztahu mezi rumunskou novou vlnou a festivalem v Cannes, kde je jeho počátek, vrchol a konec?; Kdy, jak a proč se začalo mluvit o RNV a jakou roli zde hrál festival v Cannes? Kdo jsou další aktéři, kteří do hry vstupují a jak vztah mezi RNV a festivalem v Cannes ovlivnili?¹⁾

Filmové festivaly jsou již více než osm desetiletí významnou součástí filmového průmyslu. Od

80. let se jejich počet výrazně zvyšuje a v současnosti se konají stovky filmových festivalů na všech kontinentech. Role festivalů se v mnohém proměnila. Festivaly dnes čím dál tím více nahrazují funkce tradiční kinodistribuce a umožňují tak uměleckým či „festivalovým“ filmům přístup k divákům i zisku (v podobě půjčoveného). Není je současně možné chápat jako pasivní „výkladní skříň toho nejlepšího, co se v (daném období) natočilo“, ale jako aktéry, kteří ovlivňují samotnou filmovou produkci. Festivaly mnoha způsoby, ať už přes svou dramaturgii, skladbu programu, soutěžní sekce, ceny a poroty, nebo přes trhy, workshopy či pitchingová fóra, ovlivňují to, jaké filmy vznikají či jaké jsou úspěšné. Film, který získá prestižní cenu, se snáze prodá do distribuce. Film, který hodně „cestuje“ po festivalech, přináší slušné příjmy na půjčovném. Festivalové úspěchy jsou jedním z důležitých faktorů pro úspěšné financování dalších projektů.

Festivaly chápeme jako významnou součást filmového průmyslu, která ale musí svoji (mocenskou) pozici neustále upevňovat, zlepšovat a v měnícím se prostředí i znovu definovat. Jed-

1) Odborná literatura k tomuto tématu není příliš rozsáhlá, zejména pokud se zaměřujeme na programování tematických festivalů. Specificky k tématu má nejbližší práce Laury Rodríguez Isaza, která se věnuje latinsko-americkým filmům v mezinárodním kontextu a na mezinárodních festivalech. Zejména se jedná o její disertační práci na Univerzitě v Leedsu Luura Rodríguez Isaza, *Branding Latin America: Film Festivals and the International Circulation of Latin American Films*. Ph.D. disertace. Leeds: Leeds University 2012. Dostupná z: <<http://etheses.whiterose.ac.uk/3408/>>, [cit. 6. 3. 2014]. Další bibliografie k tématu programování dostupná na: <<http://www.filmfestivalresearch.org/index.php/ffrn-bibliography/7-programming/>>, [cit. 6. 3. 2014].

nou z všeobecně uznávaných rolí velkých mezinárodních festivalů, jako jsou Cannes, Benátky nebo Berlín, je představovat to „nejlepší“ a nejnovější ze současného světového filmu. Jestliže pak tyto festivaly chápeme jako aktéry v konkurenčním prostředí, není překvapivé, že jejich organizátoři nejen sledují vznikající trendy a aktivně vyhledávají („objevují“) nové tvůrce, ale že se snaží si je i přímo vychovávat a následně si udržovat jejich loajalitu. K tomu slouží především systémy programových sekcí, které zachycují tvůrce začínající školní či krátkometrážní tvorbou. Důležité jsou ale i další aktivity zaměřené na samotnou filmovou tvorbu (rezidenční pobyty, programy pro vývoj filmových projektů, atd.). Tato práce leží z velké části na programových odděleních. Festivalové vedení se ale ve skutečnosti nesnaží pouze získat nejlepší film nebo tvůrce, neboť to by samo o sobě nestačilo. Je třeba získat takové filmy a tvůrce, kteří odpovídají profilu programové sekce, do níž se zařazují. Dále je třeba složit celou sekci tak, aby fungovala jako celek. Vybrané filmy i sekce pak musí odpovídat celkovému profilu festivalu. Festivaly totiž operují v dlouhodobém horizontu diktovaném jejich roční periodicitou. Je tak nutné budovat dlouhodobý obraz festivalu jako místa, kde se světu odhalují věci dosud neviděné, kde se posouvají hranice a otevírají nové obzory, kde se trendy jen nesledují, ale vytvářejí.²⁾

Pro volbu případové studie vztahu mezi rumunskou novou vlnou a festivalu v Cannes hovoří řada faktorů.³⁾ Festival v Cannes je dlouhodobě jedním z nejvýznamnějších filmových festivalů, má přehlednou dramaturgickou linii a propracovaný systém vyhledávání i podpory nových talentů. Jeho spojení s představiteli Rumunské nové vlny je prokazatelné a rumunská filmová produkce je napojena na francouzský filmový průmysl. Proto můžeme očekávat, že zde budou složitější

vzájemné vazby. Zároveň se Rumunská nová vlna etablovala relativně nedávno, v rozmezí posledních deseti let, což je důležité zejména pro vedení rozhovorů s jednotlivými účastníky. S pojmem se již běžně pracuje a tvůrci spojení s tímto hnutím jsou stále aktivní a mezinárodně uznávaní. Dokonce už můžeme hovořit o další generaci rumunských tvůrců, což by také mělo pomoci jasněji definovat, kdo ještě do vlny patří, a kdo už nikoliv.

Od roku 2001 do roku 2013 bylo v Cannes v některé z hlavních či paralelních sekcí uvedeno dvánáct celovečerních filmů a jeden omnibus RNV. Na dalších mezinárodních festivalech bylo uvedeno šest celovečerních rumunských filmů — tři na Berlinale (2009, 2012, 2013), dva na IFF Locarno (2006, 2013) a jeden na IFF Thessaloniki. Převaha premiér v Cannes je zřejmá na první pohled. Za oficiální počátek vztahu RNV a Cannes považujeme uvedení filmu ZBOŽÍ NEBO PENÍZE režiséra Cristi Puiu v paralelní sekci Quinzaine des Realisateurs v roce 2001. O čtyři roky později následoval další film od Puiu SMRT PANA LAZARESCU v sekci Un Certain Regard. V následujících letech byly rumunské filmy zařazované v čím dál vyšší frekvenci, podpořené Zlatou palmou v roce 2007 pro snímek 4, MĚSÍCE, 3 TÝDNY, 2 DNY od Cristiana Mungiu. Předpokládáme tedy, že pro ustavení vztahu mezi RNV a festivalem v Cannes byly nejdůležitější roky 2001–2007. Tomuto období budeme z počátku výzkumu věnovat nejvíce pozornosti. Zároveň ale neopomeneme ani období, které těsně předcházelo — krátkometrážní tvorbu režisérů RNV.

Pro výchozí bod práce s Rumunskou novou vlnou a jejím vztahem k festivalu v Cannes jsme si vymezili režiséry příslušející k nové vlně na osm jmen. Všichni tito režiséři dosáhli se svými filmy na velké mezinárodní festivaly a jsou v běžném

2) Julian Stringer, Globální města a ekonomie mezinárodních filmových festivalů. *Iluminace* 15, 2003, č. 1, s. 53–62, zde 57–58.

3) Zsvěcený historický pohled na rumunskou kinematografii, s důrazem na současnost, podává Dominique Nasta ve své nové knize: Dominique Nasta, *Contemporary Romanian Cinema: The History of an Unexpected Miracle*. New York: Columbia University Press 2013.

tisku i na internetu uváděni jako příslušníci RNV. Jde o režiséry: Radu Jude, Cătălin Mitulescu, Cristian Mungiu, Radu Muntean, Cristian Nemesu, Călin Peter Netzer, Cristi Puiu a Corneliu Porumboiu. Vzhledem k tomu, že se nejedná o uzavřenou skupinu spojenou například nějakou deklarací typu Dogma 95, se ale nebráníme ani postupnému přidávání dalších tvůrců či pouze jednotlivých filmů v průběhu výzkumu, pokud jejich zařazení bude přinášet nové poznatky.

Sledujeme-li vztah festivalů a filmové produkce, snadno odhalíme, že každý jednotlivý festival se nachází v trochu jiné pozici a má jinou strategii. Zároveň není možné zapomínat ani na to, že do hry vstupuje celá řada aktérů, jak uvnitř festivalu, tak i vně. Vztah mezi festivalem a filmy není přímý, ale ovlivňují jej producenti, sales agenti, média, filmové školy, distributoři či technologické inovace. Dále pak aktéři mimo filmový průmysl, jako jsou například státní kulturní a politické instituce a legislativní orgány. I když mají různí aktéři různý vliv a pozici, bylo by chybou předem, ještě před začátkem výzkumu, některé vylučovat. V tomto směru projekt staví na metodologii ANT (actor network theory),⁴⁾ která umožňuje pracovat jak s živými, tak i s „neživými“ aktéry, je vysloveně proti tomu, abychom výzkum předem přílišně vymezovali, a zdá se být vhodnou metodou pro naši případovou studii z oblasti výzkumu filmových festivalů.⁵⁾

Data pro analýzu budou získávána za použití kvalitativních výzkumných metod, zejména pak hloubkovými rozhovory s hlavními aktéry z řad tvůrců a producentů rumunské nové vlny, zástupci festivalu a sales agenty, případně dalšími zprostředkovateli, na jejichž existenci a vliv můžeme v průběhu výzkumu narazit. Dále bude důležitá obsahová analýza textů jak vydaných v tiš-

těných médiích (zprávy z festivalu, rozhovory, analytické články), tak i tiskových zpráv a propagačních materiálů ze strany producentů filmů i festivalu. Dalším zdrojem dat budou i údaje o filmech účastnících se festivalu v Cannes a jeho paralelních sekcí od jeho vzniku (země původu, opakované uvádění filmů stejných režisérů, stopy jiných „národnostních vln“). Tato data, převážně kvantitativní povahy, budou využita hlavně jako pomocná v prvních a pak závěrečných fázích výzkumu. Umožní nahlédnout odlišným pohledem danou problematiku. Mohou poukázat na podobnosti či specifika případové studie s dalšími případy a obecně osvětlit přístup festivalu k výběru filmů a jeho práci s nimi.

Volba vztahu rumunské nové vlny a festivalu v Cannes coby předmětu studia má ještě jeden podstatný důvod: relativní blízkost k situaci v české kinematografii jako kinematografii okrajové, východoevropské. Jedním z účelů disertačního projektu je totiž i to, že by měl sloužit prakticky jako určitý návod pro pochopení fungování festivalů, který může pomoci českým tvůrcům a producentům lépe se orientovat v mezinárodním kontextu. Významný úspěch jiné východoevropské kinematografie na tomto poli může sloužit jako klíč k pochopení principů, na kterých filmové festivaly fungují.

4) Viz Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press 2005.

5) Srov. Thomas Elsaesser, *Film Festival Networks: The New Topographies of Cinema in Europe*. In: Týž, *European Cinema: Face to Face with Hollywood*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2005, s. 82–107, zde 84. Marijke de Valk, *Film Festivals: From European Geopolitics to Global Cinephilia*. Amsterdam: Amsterdam University Press 2007, s. 30.

Seznam filmů RNV (chronologicky):

Zboží nebo peníze (Marfa și banii; Cristi Puiu, 2001) Quinzaine des Realisateurs
Smrt pana Lazarescu (Moartea Domnului Lăzărescu; Cristi Puiu, 2005) MFF Cannes, Un Certain Regard
12:08 na východ od Bukurešti (A fost sau n-a fost?; Corneliu Porumboiu, 2006) Quinzaine des Realisateurs
Jak jsem strávil konec světa (Cum mi-am petrecut sfârșitul lumii; Cătălin Mitulescu, 2006) MFF Cannes, Un Certain Regard
Papír bude modrý (Hârtia va fi albastră; Radu Muntean, 2006) MFF Locarno
4 měsíce, 3 týdny, 2 dny (4 luni, 3 săptămâni și 2 zile; Cristian Mungiu, 2007) MFF Cannes, Oficiální výběr, Zlatá palma
California Dreamin' (Bez konce) (Cristian Nemescu, 2007) MFF Cannes, Un Certain Regard
Boogie (Radu Muntean, 2008) Quinzaine des Realisateurs
Policejní, adj. (Politist, Adjectiv; Corneliu Porumboiu, 2009) MFF Cannes, Un Certain Regard
Amintiri din epoca de aur (Cristian Mungiu, Ioana Uricaru, Constantim Popescu, Razvan Marculescu, Hann Hofer, 2009) MFF Cannes, Un Certain Regard
Nejšťastnější dívka na světě (Cea mai fericită fată din lume; Radu Jude, 2009) Berlinale
Čestná medaile (Medalia de onoare; Călin Peter Netzer, 2009) MFF Thessaloniki
Úterý po Vánocích (Marti, după Crăciun; Radu Muntean, 2010) MFF Cannes, Un Certain Regard
Aurora (Cristi Puiu, 2010) MFF Cannes, Un Certain Regard
Loverboy (Catalin Mitulescu, 2011) MFF Cannes, Un Certain Regard
Na druhé straně kopců (După dealuri; Cristian Mungiu, 2012) MFF Cannes, Oficiální výběr, Cena za scénář

Toată lumea din familia noastră (Radu Jude, 2012) Berlinale
Pozice dítěte (Poziția copilului; Călin Peter Netzer, 2013) Berlinale, Zlatý medvěd
Când se lasa seara peste București sau metabolism (Corneliu Porumboiu, 2013) MFF Locarno

 Anna Kopecká
 (Vedoucí disertační práce: MgA. Pavel Jech, MFA, FAMU, 2. rok řešení; annakopecka1@email.cz)